

NATURA FONETICĂ, STATUTUL FONEMATIC ȘI NUMĂRUL UNITĂȚILOR CONSONANTICE COMPUSE ÎN LIMBILE GERMANICE

(Studiu de sinteză)

Alexei CHIRDEACHIN*, Nicanor BABĂRĂ

Catedra Filologie Engleză,

*Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova

The phonetic nature, the phonological status and the number of compound consonantal units represented by the affricates constitute a controversial matter in linguistics. There is no unique opinion among researches concerning these issues. This article is dedicated to the examination of the given problematic in the Germanic languages.

Unitățile consonantice compuse (în continuare UCC), cunoscute și ca **africate, semioclusive (miocclusive), semiconstrictive, oclusiv-constrictive (occlusiv-fricative), consoane complexe (compuse, contopite), oclusive contopite** (sau **continue**), diftongi consonantici, ridică o serie de probleme dificile la nivel fonetico-fonologic. Una dintre ele ține de **statutul lor fonematic**. După A.Turculeț, UCC constituie sunete specifice, care se produc prin îmbinarea modurilor de articulație oclusiv și constrictiv, ce încep cu o ocluzie și se termină printr-o constricție omorganică, repetând astfel, în faza inițială, o oclusivă, iar în faza finală – o constrictivă; de exemplu: /ts, tʃ, pf, kx/ [1, p.37]. N.Corlăteanu și Vl.Zagaevski susțin că elementul oclusiv din cadrul africatei evită faza de exploziune, trecând într-un zgomot de fricțiune ca la fricative. Astfel, UCC se prezintă ca o sudură, o întrepătrundere a două nuanțe fonetice: o oclusivă (dar nu o explozivă) și o constrictivă: /tʃ/=t+f/, /dʒ/=d+z/, /ts/=t+s/, /dz/=d+z/ [2, p.78]. Această opinie este exprimată de A.S. Cikobava [3, p.155], S.F. Leontyeva [4, p.244], P.P. Șuba, L.A. Șevcenko, I.K. Ghermanovici, A.G. Muraško, N.V. Fedotova și M.P. Dubograeva [5, p.26], E.D. Polivanov [6, p.158-160] și de alți cercetători (cel din urmă menționează că locul articulării celor două elemente trebuie să fie același, adăugând că în sensul larg africatele pot fi unite cu ocluzivele într-o categorie). O.S. Akhmanova definește africata în felul următor: “consoana cu recursia fricativă în loc de exploziune, care, de obicei, apare ca rezultat al contopirii sunetului oclusiv cu următorul sunet constrictiv omorganic, inițial tautosilabic” [7, p.61]. M.Bogdan consideră că UCC sunt un fel de sunete la articularea cărora ocluziunea nu se deschide brusc, ci treptat, gradual, terminând articularea printr-o constricțiune [8, p.121]. Această idee este reflectată și de Gh.Constantinescu-Dobridor [9, p.94], D.Crystal [10, p.8], O.I. Dickushina [11, p.84], A.L.Trakhterov [12, p.16], D.Jones [13, p.535], L.V.Sčerba [14, p.172] (cel din urmă susține că elementul fricativ nu este decât un fel de exploziune). N.Corlăteanu este de părere că în cazul UCC nu se poate vorbi de o succesiune consecutivă a unei articulații după alta, dar de o singură articulație a unui singur fonem, la care momentul exploziunii dispare sau este redus aproape totalmente. Aceste unități fonetice au un caracter monofonematic. De aceea UCC nu pot fi considerate diftongi consonantici: e vorba, de fapt, de contopirea într-un singur fonem a două nuanțe articulatorice [15, p.91]. Opinia privind caracterul monofonematic și unic al africatelelor este susținută și de G.P. Torsuev [16, p.57], O.I. Dickushina [17, p.58], V.S. Kalinina [18, p.24] (ultimele două cercetătoare mai arată că nu este posibil a diviza africata în componenta oclusivă și cea constrictivă, depistând astfel limitele lor, iar G.P. Torsuev, la fel ca și V.S. Kalinina, consideră UCC un fenomen fonetic aparte, aflat în opoziție atât cu ocluzivele, cât și cu constrictivele). D.Jones, considerând africatele, după cum s-a menționat, ca un fel de ocluzive și recunoscând implicit caracterul lor monofonematic, admite o separare relativă a organelor articulatorii ce creează efectul auditiv al caracteristicii omorganice [13, p.535]. În concepția lui A.A. Reformatski, UCC sunt niște sunete a căror ocluzie se deschide pentru trecerea aerului ca la fricative, dar brusc, și nu lung, ca la cele din urmă [19, p.173]. A.Țătaru clasifică africatele drept combinații de gradul III (foarte strânse, presupunându-se că într-o secvență de două sunete există o asemenea combinație profundă, încât caracteristicile individuale se întrepătrund, formând o nouă unitate, care poartă amprenta ambelor sunete), opunându-le celor de gradele I (laxe, de exemplu: /kl, gl, pl/) și II (strânse, de exemplu: /ng, tm/) [20, p.66], iar A.Evdoșenco susține că UCC sunt consoane **semîinchise**, opunându-le celor **îinchise** (occlusive), **semideschise** (fricative propriu-zise) și **deschise** (laterale) și, de asemenea,

afirmă că „africatele au comun cu oclusivele implozia (element distinctiv: explozia), iar cu fricativele – destinderea (element distinctiv: ocluziunea)” [21, p.37]. P.P. Șuba, L.A. Șevcenko, I.K. Ghermanovici, A.G. Muraško, N.V. Fedotova și M.P. Dubograeva prezintă africatele ca oclusive contopite [5, p.155], iar A.S. Cikobava – ca sunete contopite, opunându-le atât oclusivelor, cât și constrictivelor și recunoscându-le caracterul monofonematic [3, p.155]. L.R. Zinder, de asemenea, pledează pentru statutul fonetico-fonematic aparte al africatelor, opunându-le oclusivelor [22, p.91]. L.G. Skalozub susține că L.V. Șerba, O.I. Brok, V.A. Bogorodickij, A.I. Tomson privesc africatele ca sunete inseparabile, pe când N.V. Kruszewsky – ca îmbinări de sunete în care „spiranta” este despărțită de „explozivă” prin cea mai neînsemnată porțiune de timp. L.G. Skalozub mai arată că majoritatea fonetiștilor consideră că deosebirea dintre africată și oclusivă nu constă în poziția părții active din față a limbii, ci în procesul de articulare: în literatura fonetică consoana rusească /tʃ/ (fonemul /dʒ/ nu există în rusă) se numește **oclusivă continuă**, deosebindu-se de una simplă prin caracterul treptat și pasiv al îndepărtării organului activ de cel pasiv în cea de-a treia fază de articulare, fapt ce creează posibilitatea apariției constricției [23, p.35-40]. M.I. Matusevici exprimă opinia că fonemul /tʃ/ din rusă este o africată bifocală aflată în opoziție cu cea monofocală /ts/, evidențiind trei faze în procesul articulatoriu al ei: **1) Ocluzie** – fonema palatalizată /t/; **2) Reținerea ocluziei**; **3) Constricție** – consoana palatalizată /ʃ/ [24, p.144-145]. V.I. Plotnic subliniază că B.Bloch și G.L. Trager, bazându-se pe principiul simplității structurale și al economiei limbii, neagă existența fenomenului fonetic al africatelor ca atare [25, p. 238].

În temeiul celor expuse, observăm că problema statutului fonematic al africatelor este foarte controversată – unii fonetiști (majoritatea) le consideră unități monofonematice, pe când alții susțin că ele nu sunt decât îmbinări bifonematice a două sunete consecutive.

Altă problemă, care, într-o anumită măsură, este condiționată de cea dintâi, vizează **numărul africatelor**. Problema numărului africatelor în limba engleză, în legătură cu divergența mare de opinii cu privire la acest subiect, necesită o atenție deosebită. B.Bloch și G.L. Trager, bazându-se pe principiul simplității structurale și al economiei limbii, conclud că în limba engleză nu există în genere africată [Apud: 25, p.238]. Marea majoritate a lingviștilor, V.A. Vassilyev [26, p.189-190], G.P. Torsuev [16, p.57], A.L. Trakhterov [12, p.16], O.I. Dickushina [17, p.58; 209, p.84], A.I. Smirnckij [27, p.17-18], V.D. Arakin [28, p.79], S.F. Leontyeva [4, p.244], M.Bogdan [8, p.121-122], D.Crystal [10, p.8], V.A. Bogorodickij [29, p.97], E.D. Polivanov [6, p.257] și alții recunosc numai sunetele /tʃ, dʒ/ ca fiind africată. D.Jones la africatele menționate adaugă și continuitățile fonetice /ts,dz,tr,dr/ în categoria africatelor [30, p.146-154], dintre care W.Jassem [31, p.120-121] și A.Tătaru [32, p.130-131] consideră secvențele /tr, dr/ ca africată, iar succesiunilor fonetice /ts, dz/ nu le dau statut de africată. O'Connor numește /tr, dr/ îmbinări de sunete; Pring, găsind o anumită asemănare a lor cu africatele /tʃ, dʒ/, nu le include într-o clasă sau alta; I.Ward, MacCarthy, A. C. Gimson le consideră ca fiind africată [Apud: 26, p.190-191]. C.Gogălniceanu [33, p.26, 73-75] și I.Ward și A.C.Gimson [Apud: 25, p.239], alături de cele șase sunete menționate, adaugă aici /tθ, dθ/ (în interpretarea celor din urmă – /tθ, dθ/ [Apud: 26, p.190-191]). Pentru a demonstra că numai sunetele /tʃ, dʒ/ fac parte din categoria africatelor, V.A. Vassilyev propune următoarele argumente: **1) Indivizibilitatea articulatorie**: fonemul se definește ca cea mai mică unitate indivizibilă a limbii. Africată reală este un sunet compus, dar inseparabil articulatoriu: trecerea de la elementul oclusiv la cel constrictiv este atât de graduală, încât practic e imposibil a determina limita elementelor ei constituente. Diferența se sesizează la rostirea cuvintelor române *băț, șveț* cu africată adevărată /ts/ și a celor engleze *bets, sweats*. **2) Indivizibilitatea morfonologică**: fonemul formează un morfem sau îi aparține complet, nu se admite apartenența elementelor lui morfemelor diferite, ca în cazuri de felul *bets, sweats* [26, p.190-191]. Această idee este susținută de G.P. Torsuev [16, p.57] și O.I. Dickushina, cea din urmă adaugând că elementul constrictiv al africătei nu poate fi prelungit [11, p.84]. Un loc aparte în fonetica limbii engleze îl ocupă problematica secvenței /ts/. A.Tătaru, de asemenea, consideră secvența /t+s/ din engleză ca o îmbinare bifonematică de sunete, evidențiind că în procesul însușirii pronunției românești vorbitorii de limba engleză nu țin cont de faptul că în română îmbinarea de sunete /ts/ este o unitate monofonematică, ca în cazul articulării cuvintelor românești că *braț, prinț* etc., nu o secvență bifonematică, ca în engleză. Vorbitorii de limba română, din contra, uitând de caracterul bifonematic al secvenței engleze /t+s/, sunt predispuși s-o pronunțe ca pe o africată monofonematică /ts/ în cuvintele englezești *brats, prints* etc., ceea ce nu corespunde pronunțării standard engleze [32, p.151]. D.Jones arată că africată /ts/ se întâlnește rar în engleză, numai în cuvinte de origine străină: *Tsana* /'tsa:nə/, *tsetse* /'tsetsi/, *Tsushima* /'tsu:fimə/, remarcând

că în cuvântul *tsetse* prima /ts/ este africată adevărată, iar cea de-a doua – ca în cazul cuvintelor *cats*, *curtsey*, în care ocurența africatei adevărate nu este atestată, dar cele două sunete se pronunță mai mult sau mai puțin strâns unit, pe când există și cazuri în care pronunțarea separată a elementelor /t+s/ este clară: *outset*, *outside* etc. [30, p. 151-152]. C.Gogălniceanu consideră că și în cazurile de tipul *cats* /kæts/ e vorba de o africată, egală cu /ts/ inițial din *tsetse* în ce privește statutul fonematic, de asemenea opunând-o exemplului ca *outset*, în care se atestă secvența sunetelor /t+s/ ce aparțin unor morfeme diferite [33, p.75].

În alte limbi germanice, avem următoarea situație fonetică și fonematică, ce se referă la tema africatelor. În germană, conform opiniei lui A.I. Smirnickij, sunt trei africate: /ts, tʃ, pf/ [34, p.17]. V.A. Bogorodickij, la fel ca și E.D. Polivanov [6, p.254], nu consideră îmbinarea de foneme /pf/ ca africată, remarcând că africata /tʃ/ se pronunță cu mai puțină fuziune a elementelor componente /t+f/ decât în rusă [29, p.107]. În suedeză, după A.I.Smirnickij, există o singură africată /tʃ/ [27, p.18], savantul în cauză remarcând că aceasta are tendința de a se fricativiza la nivel dialectal, ca în norvegiană, iar referitor la secvența /tʃ/ același savant observă că ea poate fi privită ca o îmbinare a două sunete [27, p.17]. V.A.Bogorodickij, din contra, consideră secvența /tʃ/ ca pe o africată, pe când continuitatea de sunete /tʃ/ nu o recunoaște ca unitate indivizibilă [29, p.141], și susține că în limbile olandeză și daneză nu există africate [29, p.121, 131].

Foneticienii menționați, în afară de B.Bloch și G.L. Trager, care neagă existența africatelor ca atare, consideră fonemele /tʃ, dʒ/ drept unități fonetice cu caracter monofonematic.

Pornind de la cele expuse, constatăm că problematica africatelor în limbile înrudite și în cele neînrudite constituie un tablou complex și controversat, fenomenul și caracterul monofonematic al africatelor în general și apartenența fonemelor /tʃ, dʒ/ în română și în engleză la categoria africatelor fiind recunoscute de majoritatea foneticienilor. Un loc aparte însă îl ocupă problematica secvenței /t+s/ din engleză. Referitor la alte secvențe compuse engleze opiniile cercetătorilor diferă considerabil, fiind controversate.

Referințe:

1. Turculeț A. Introducere în fonetica generală și românească. - Iași: Casa Editorială Demiurg, 1999. - 288 p.
2. Corlăteanu N., Zagaevski V.I. Fonetica. - Chișinău: Lumina, 1993. - 272 p.
3. Чико́бава А.С. Введение в языковедение. Часть I. Фонетика. - Москва: Учпедгиз, 1952.
4. Leontieva S.F. A Theoretical Course of English Phonetics. - Moscow: Higher School Publishing House, 1988. - 272 p.
5. Шуба П.П., Шевченко Л.А., Германович И.К. и др. Современный русский язык. Часть 1: Фонетика. Лексикология. Фразеология. Фонология. Орфоэпия. - Минск: Плопресс, 1998.
6. Поливанов Е.Д. Труды по восточному и общему языковедению. - Москва: Наука, 1991. - 623 с.
7. Ахманова О.С. Фонология. Морфонология. - Москва: Изд-во МГУ, 1966. - 108 с.
8. Bogdan M. Fonetica limbii engleze. - Cluj: Editura Științifică, 1962. - 311 p.
9. Constantinescu-Dobridor Gh. Mic dicționar de terminologie lingvistică. - București: Editura Albatros, 1980.
10. Crystal D. Affricate//The Penguin Dictionary of Language. - London: Penguin Books, 1999.
11. Дикушина О.И. Фонетика английского языка: Теоретический курс. - Москва-Ленинград: Просвещение, 1965. - 203 с.
12. Трахтеров А.Л. Английская фонетическая терминология. - Москва: Изд-во литературы на иностранных языках, 1962. - 349 с.
13. Jones D. English Pronouncing Dictionary. - London: J. M. Dent & Sons LTD/New-York. - E. P. Dutton & Co. Inc, 1958. - 538 p.
14. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. - Москва: УРСС, 2004. - 428 с.
15. Corlăteanu N. Fonetica limbii moldovenești literare contemporane. - Chișinău: Lumina, 1978. - 232 p.
16. Торсуев Г.П. Фонетика английского языка. - Москва: Изд-во литературы на иностранных языках, 1950. - 332 с.
17. Дикушина О.И. Фонетика английского языка. - Москва: Изд-во литературы на иностранных языках, 1952. - 350 с.
18. Калинина В.С. Фонетическая природа аффрикат хинди (по данным кинорентгена) // Фонетика: теория и практика преподавания. Материалы I Международного симпозиума МАПРЯЛ, Москва, УДН, 19-23 октября 1987 г. - Москва: Изд-во УДН, 1989.
19. Реформатский А.А. Введение в языковедение. Фонетика. - Москва: Аспект Пресс, 2005.
20. Tătaru A. Limba română. Specificul pronunțării în contrast cu germana și engleza. - Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1997. - 212 p.

21. Evdoșenco A. Cu privire la sistemul consoanelor limbii române // FD. - 1962. - Vol. IV. - P.37-42.
22. Зиндер Л.Р. Гласные корейского языка // СВ. - 1956. - №3. - С.91-103.
23. Скалозуб Л.Г. Палатограммы и рентгенограммы согласных фонем русского литературного языка. - Киев: Изд-во КГУ, 1963. - 145 с.
24. Матусевич М.И. Современный русский язык. Фонетика. - Москва: Просвещение, 1976. - 288 с.
25. Plotnic VI. Cu privire la problema africatelor în limba engleză și moldovenească // Материалы научной конференции профессорско-преподавательского состава Кишинёвского госуниверситета по итогам научно-исследовательской работы за 1970 год. Секция общ. и гум. наук. - Кишинёв: КГУ, 1970.
26. Vassilyev V.A. English Phonetics. A Theoretical Course. - Moscow: Higher School Publishing House, 1970. - 323 p.
27. Смирницкий А.И. Сравнительная фонетика новогерманских языков. - Москва: Изд-во МГУ, 1962. - 52 с.
28. Аракин В.Д. Сравнительная типология английского и русского языков. - Москва: Просвещение, 1989. - 254 с.
29. Богородицкий В.А. Введение в изучение современных романских и германских языков. - Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 1953. - 184 с.
30. Jones D. An Outline of English Phonetics. - Cambridge: W.Heffer & Sons LTD, 1969. - 380 p.
31. Jassem W. Wymowa Angielska. - Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1951. - 184 p.
32. Tătaru A. The Pronunciation of Rumanian and English: Two Basic Contrastive Analyses. - Frankfurt/Main: Haag und Herchen, 1978. - 211 p.
33. Gogălniceanu C. The English Phonetics and Phonology. - Iași: Chemarea, 1993. - 354 p.
34. Смирницкий А.И. История английского языка (средний и новый период). - Москва: Изд-во МГУ, 1965. - 138 с.

Prezentat la 03.05.2008